

Saavutettavuuden valvonnan yksikön lausunto valtioneuvoston ihmisoikeusselontekoon

Saavutettavuuden valvonnan yksikkö antoi lausunnon ulkoministeriön lausuntopyyntöön PF0Y3QGC-9. Lausuntopyyntö sisälsi valmiit kysymykset, joihin toivottiin vastauksia. Lausuntopyynnön alkuperäinen sisältö on esitetty tässä asiakirjassa sinisellä. Vastaukset on otsikoitu ”vastaus” ja teksti on mustalla.

Johdanto

Hallitusohjelman toimintasuunnitelmaan on kirjattu laadittavaksi valtioneuvoston ihmisoikeusselonteko, jonka tarkoituksena on luoda yhtenäinen pohja valtioneuvoston toiminnalle. Selonteko on valtioneuvoston strategisen toiminnan linjaus, jossa tarkastellaan perus- ja ihmisoikeuksien toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia kansainvälisellä, EU- ja kansallisella tasolla sekä määritellään tapoja, joilla hallitus vaikuttaa 2020-luvun ihmisoikeuskehitykseen.

Selonteon valmistelusta vastaa ulkoministeriö. Oikeusministeriö osallistuu valmisteluun kansallisten ja EU-tason perus- ja ihmisoikeuskysymysten osalta.

Tausta

Valtioneuvosto on aiemmin antanut eduskunnalle ihmisoikeusselonteon vuosina 2004, 2009 ja 2014. Tätä ennen ulkoministeriö on antanut kansainvälistä ihmisoikeuspolitiikkaa koskevat selvitykset eduskunnalle vuosina 1998 ja 2000.

Vuoden 2014 selonteko kattoi kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan ohella ihmisoikeuksien toimeenpanon Suomessa. Ulkopolitiikkaa, EU-toimintaa ja kotimaista toimeenpanoa koskevat osiot oli tuolloin erotettu toisistaan.

Nyt valmistettavaan selontekoon on valittu ilmiöpohjainen lähestymistapa ilman jakoa kansainvälisiin, kansallisiin ja EU-tason perus- ja ihmisoikeuskysymyksiin. Toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia ja Suomen perus- ja ihmisoikeuslinjaa on tarkoitus käsitellä seuraavan neljän ilmiökokonaisuuden alla:

- 1) sääntöpohjainen kansainvälinen yhteistyö ja oikeusvaltiokehitys,
- 2) kestävä kehitys ja ihmisoikeudet,
- 3) digitalisaatio, tieto ja ihmisoikeudet ja
- 4) yhdenvertaisuuden edistäminen.

Näiden teemojen kautta on mahdollista kuvata perus- ja ihmisoikeustoiminnan keskeisimpiä muutoksia ja kehittämistarpeita. Tähän tukeutuen selonteossa asetetaan tavoitteita Suomen kansainväliselle ihmisoikeuspolitiikalle sekä hallituksen perus- ja ihmisoikeustoiminnalle kansallisesti.

Kaikkia mainittuja ilmiöitä on tarkoitus tarkastella kokonaisuutena huomioiden sekä kansallinen, Euroopan unionissa tapahtuva että ulkopoliittinen toiminta. Julkisen sektorin rinnalla huomioidaan yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan rooli sekä asiantuntijatyö ihmisoikeuksien alueella. Ilmiöiden sisältöä on kuvailtu tarkemmin kyselyosiossa.

Tavoitteet

Ulkoministeriö pyytää näkemyksiä valtioneuvoston ihmisoikeusselonteon valmistelussa huomioitavista seikoista. Lisäksi pyydetään ottamaan kantaa selonteon alustaviin ilmiökokonaisuuksiin ja antamaan em. ilmiöihin liittyen konkreettisia kehittämissuhteita perusteluineen.

Lausuntoja voivat antaa muutkin kuin jakelussa mainitut. Ministeriö kannustaa myös kansalaisia ottamaan kantaa selonteon valmisteluun.

Vastausohjeet vastaanottajille

Vastaukset pyydetään antamaan lausuntopalvelu.fi-sivuston kautta. Vastauksia ei tarvitse lähettää erikseen sähköpostitse tai postitse. Kaikki annetut vastaukset ovat julkisia ja ne julkaistaan lausuntopalvelu.fi:ssä.

Lausuntopyyntö on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa pyydetään näkemyksiä koskien selonteon pääsisältöä. Toisessa osassa on mahdollista tuoda esiin huomioita erikseen kutakin selonteon ilmiökokonaisuutta koskien. Viimeisessä osassa on tilaa mahdollisille muille huomioille selonteon valmisteluun liittyen.

Vastauksen antaakseen vastaajan tulee rekisteröityä ja kirjautua lausuntopalvelu.fi-sivustolle. Tarkemmat ohjeet palvelun käyttämisestä löytyvät verkkosivulta www.lausuntopalvelu.fi kohdasta Ohjeet --> Käyttöohjeet. Tukea palvelun käyttöönottoon voi pyytää osoitteesta lausunto.om@om.fi.

Aikataulu

Lausunnot pyydetään jättämään viimeistään 30.6.2020 klo. 16.15.

Valtioneuvoston ihmisoikeusselonteon pääsisältö

1. Millaisia sisällöllisiä asioita selonteossa tulisi näkemyksenne mukaan painottaa?

Vastaus:

Etelä-Suomen aluehallintoviraston saavutettavuuden valvonnan yksikön lausunnossamme painotamme digitaalisten palvelujen saavutettavuuden tärkeyden huomioimista valtioneuvoston ihmisoikeusselonteossa.

Yhteiskuntamme digitalisoituu vauhdilla, ja tieto ja palvelut ovat enenevässä määrin sähköisessä muodossa. Saavutettavuus on ihmisten erilaisuuden ja moninaisuuden huomiointia verkkopalvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa. Saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, että mahdollisimman moni erilainen ihminen voi käyttää verkkopalveluja mahdollisimman helposti.

Digitaalisten palvelujen saavutettavuus on yksi keskeinen tekijä, joka mahdollistaa ihmisten itsenäisen asioinnin verkossa. Palvelujen huono saavutettavuus voi heikentää osallisuutta ja aiheuttaa ihmisten syrjäytymistä yhteiskunnasta.

1.4.2019 tuli voimaan digipalvelulaki, jossa säädetään viranomaisia, julkisoikeudellisia laitoksia ja osaa yksityistä sektoria koskevista saavutettavuusvaatimuksista.

Esteettömyysdirektiivi on hyväksytty EU:ssa, ja sen vaikutukset kansallisiin lainsäädäntöihin nähdään 2020-luvulla. Soveltamisalan piiriin tulee siirtymäajoin ja rajoituksin mm. pankki- ja lippuautomaatteja, sähkökirjoja, verkkokaupan palveluja sekä tietokonelaitteistoja ja niiden käyttöjärjestelmiä.

Koska ihmisoikeusselonteon tarkoitus on ohjata toimia pidemmällä aikavälillä, haluamme nostaa esiin sen, että digitalisaatio kehittyy koko ajan ja ratkaisuja ja vaihtoehtoja tulee arvioida nykytilan perusteella. Digitaaliset ratkaisut, jotka vielä 5 tai 10 vuotta sitten saatettiin mieltää asianmukaisiksi ja riittäviksi, voivat tänä päivänä olla riittämättömiä ja siten syrjiviä, jos tarjolla olisi saavutettavia ja esteettömiä ratkaisuja.

2. Muodostavatko selonteon neljä ilmiötä yhdessä toimivan kokonaisuuden? Tulisiko mielestänne jokin ilmiö korvata jollain toisella? Ehdotukset vaihtoehtoisista ilmiöistä pyydetään perustelemaan.

Vastaus:

Etelä-Suomen aluehallintoviraston saavutettavuuden valvonnan yksikössä pidämme hyvänä sitä, että digitalisaatio ilmiönä on nostettu esiin, sillä 2020-luvulle mentäessä digitalisaatio muuttaa myös suomalaisen yhteiskunnan rakenteita enenevässä

määrin. Digitalisoituvassa yhteiskunnassa on turvattava ihmisten perus- ja ihmisoikeudet ja osallisuus.

Digitalisaatiolla on suuri vaikutus ihmisten elämään, ja sillä voi olla merkittävä rooli myös kestävässä kehityksessä. Julkishallinto voi saavuttaa säästöjä ja tehokkuusetuja muun muassa siirtymällä paperittomaan toimistoon tai järjestämällä kokouksia etänä. Lausunrossamme keskitymme kuitenkin ilmiökokonaisuuksiin 3. Digitalisaatio, tieto ja ihmisoikeudet sekä 4. Yhdenvertaisuuden edistäminen.

Ilmiökokonaisuudet

Kaikkia ilmiöitä on tarkoitus tarkastella kokonaisuutena huomioiden kotimainen, Euroopan unionissa tapahtuva että ulkopoliittinen toiminta. Julkisen vallan toiminnan rinnalla huomioidaan yrityssektorin ja kansalaisyhteiskunnan rooli sekä asiantuntijatyö ihmisoikeuksien alueella.

1) Sääntöpohjainen kansainvälinen yhteistyö ja oikeusvaltiokehitys

Kansainvälistä, sääntöpohjaista järjestelmää sekä ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta on haastettu aiempaa enemmän viime vuosien aikana. Myös Euroopassa ja EU-jäsenmaissa on merkkejä oikeusvaltion keskeisten periaatteiden kyseenalaistamisesta. Suomalainen demokratia nojaa oikeusvaltioon, jossa perustuslaki antaa vahvan suojan jokaisen yksilön perusoikeuksille. Kansainvälisesti Suomi lukeutuu kansainvälisen oikeuden, ihmisoikeuksien universaalisuuden sekä oikeusvaltiokehityksen vahvoihin tukijoihin. Selonteossa on tarkoitus kuvata sääntöpohjaisen järjestelmän nykytilaa, Suomen toimia kansainvälisen oikeuden ja oikeusvaltion vahvistamiseksi sekä sitä, miten Suomi panee täytäntöön ihmisoikeussopimusten velvoitteita ja saamiaan suosituksia.

[3. Minkälaisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä/teemoja tulisi käsitellä tämän ilmiökokonaisuuden alla?](#)

Ei vastausta.

[4. Minkälaisia konkreettisia kehittämistoimia tämän ilmiökokonaisuuden tulisi mielestänne sisältää? Ehdotukset konkreettisista toimista pyydetään esittämään perusteluineen.](#)

Ei vastausta.

2) Kestävä kehitys ja ihmisoikeudet

Ihmisoikeudet ovat välttämätön osa kestävästä kehityksestä toteutumista. YK:n asettamien kestävästä kehityksestä tavoitteiden (SDGs) toteutumisen oleellinen osa on, että oikeudet toteutuvat myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevien osalta (leave no one behind -periaate). Ilmastomuutoksesta uhkaa tulla merkittävin

ihmisoikeuksien kunnioittamiseen ja täytäntöönpanoon negatiivisesti vaikuttava tekijä. Selonteossa kuvataan kestäväen kehityksen merkitystä ja painotuksia osana hallituksen ihmisoikeuspolitiikkaa.

5. Minkälaisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä/teemoja tulisi käsitellä tämän ilmiökokonaisuuden alla?

Ei vastausta.

6. Minkälaisia konkreettisia kehittämistoimia tämän ilmiökokonaisuuden tulisi mielestänne sisältää? Ehdotukset konkreettisista toimista pyydetään esittämään perusteluineen.

El vastausta.

3) Digitalisaatio, tieto ja ihmisoikeudet

Sähköisten tietoverkkojen merkitys tiedon jakamisessa on lisääntynyt. Palveluja ollaan Suomessakin siirtämässä asteittain verkkopohjaisiksi ja se edellyttää yhdenvertaisuuden turvaamista. Tekoälyn kasvava hyödyntäminen muun muassa viranomaistoiminnassa edellyttää perus- ja ihmisoikeuksien huomioon ottamista. Laajenneet internetyhteydet sekä sosiaalinen media ovat nopeuttaneet paitsi tiedon, myös vääristellyn informaation jakamista. Selonteossa on tarkoituksena käsitellä ihmisoikeuksien roolia digitalisaatiossa sekä oikeutta tietoon sekä kotimaassa että kansainvälisesti.

7. Minkälaisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä/teemoja tulisi käsitellä tämän ilmiökokonaisuuden alla?

Vastaus:

Tekniikan kehitys on mahdollistanut vammaisille ihmisille uusia apuvälineitä ja tuonut yhteisesti käytettyihin verkkoselaimiin ja älypuhelimiin saavutettavuutta parantavia ominaisuuksia. Nykyisin suuri osa verkon digitaalisista palveluista on mahdollista toteuttaa teknisesti saavutettavasti joko ilman lisäpanostuksia tai vähäisillä lisäpanostuksilla.

Vammaisten henkilöiden itsenäisiä toimintaedellytyksiä mahdollistavat digitaaliset ratkaisut, jotka vuosikymmeniä sitten tuntuivat utopistisilta, ovat nykyisin arkipäivää ja niitä hyödynnetään laajasti myös muissa yhteyksissä kuin yksin vammaisten käyttäjien palvelemiseksi.

Tekniikan kehitys on nopeaa ja menestyksekkään palvelukehityksen nähdäänkin usein edellyttävän kehityksen aktiivista seuraamista ja uusien ratkaisujen nopeaa omaksumista. Saavutettavuutta parantavat ohjeistukset ja erilaiset ratkaisumallit ovat osa tätä tietoa, jonka hallinnan voidaan perustellusti katsoa kuuluvan koko ajan

enemmän osaksi kehittäjien ja sisällöntuottajien ammattitaitoa. Myös hallinnossa työskentelevien on omaksuttava uusia toimintatapoja toimintaympäristön muuttuessa.

Kun uudet toteutustavat ja toimintamallit huomioivat henkilöiden yksilölliset toimintamahdollisuudet aiempaa paremmin, esimerkiksi fyysiset vammat tai aistivammat rajoittavat ihmisten elämää yhä vähemmän. Käyttäjän näkövammasta ei seuraa automaattisesti rajoitetta, vaan verkkopalvelun tarjoajan tekemillä ratkaisuilla voidaan poistaa käyttäjän kokemia rajoitteita - ja toisaalta myös luoda niitä saavutettavuuden kannalta huonoilla ratkaisuilla. Kun digitaalisen palvelun suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan saavutettavuus, voidaan poistaa näitä rajoitteita ja antaa kaikille käyttäjille mahdollisuus yhdenvertaiseen käyttökokemukseen.

Samalla on syytä huomioida, että saavutettavuuden lisäksi digitaalisten palveluiden ja tiedon vastaanottamiseen liittyy myös niiden saatavuus. Digipalvelun ja siinä välitettävän tietosisällön tulee olla toteutettu saavutettavana, mutta vastaanottaja tarvitsee myös jonkinlaisen päätelaitteen ja internetyhteyden, mahdollisesti myös wifi-tukiaseman. Videoiden suoratoiston seuraaminen ja videokokouksiin tai -opetukseen osallistuminen vaatii merkittävästi nopeampaa internetyhteyttä kuin tekstimuotoisen sisällön lukeminen. Näillä kaikilla on palveluiden käyttäjille myös taloudellisia vaikutuksia ja ne korostuvat erityisesti taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien kohdalla.

[8. Minkälaisia konkreettisia kehittämistoimia tämän ilmiökokonaisuuden tulisi mielestänne sisältää? Ehdotukset konkreettisista toimita pyydetään esittämään perusteluineen.](#)

Vastaus:

Digipalvelulaissa on veloitteita julkishallinnolle, osalle järjestöjä ja osalle yksityissektoria tehdä palveluistaan saavutettavia. Esteettömyysdirektiivin myötä veloitteet tulevat koskemaan laajempaa joukkoa toimijoita.

Jotta saavutettavuuden edistäminen ja sen takaaminen toteutuu, on tälle työlle taattava riittävät resurssit.

Tällä hetkellä saavutettavuuteen panostamisen esteeksi nousevat osittain kustannuskysymykset. Etelä-Suomen aluehallintoviraston saavutettavuuden valvonnan yksikköömme tulee jatkuvasti yhteydenottoja, joissa toimijat kertovat, että eivät resurssipulan takia pysty tuottamaan saavutettavia sisältöjä ja näkevät, että ainoa vaihtoehto on, että verkkosisältöjä jätetään julkaisematta.

Saavutettavuuden valvonnan yksikköömme pitää tällaista kehitystä huolestuttavana. Digipalvelulain tarkoitus on edistää jokaisen mahdollisuuksia käyttää digitaalisia palveluita, ei johtaa siihen tilanteeseen, että verkossa julkaistavaa sisältöä karsitaan.

Rahallisten resurssien lisäksi pitää myös panostaa tietoisuuden lisäämiseen. Osalla toimijoista ei ole riittävästi ymmärrystä ja tietoa saavutettavuuden merkityksestä eikä sen käytännön toteutuksesta. Tietoa ja osaamista tarvitaan sekä organisaatioissa, joita digipalvelulaki velvoittaa, että teknisestä toteutuksesta vastaavissa kumppaniorganisaatioissa. Kansalaisten tietoisuutta omista oikeuksistaan digitaalisten palvelujen käyttäjinä pitäisi myös lisätä.

Kaikilla ei ole kykyjä, taitoja tai laitteita digipalvelujen käyttämiseksi. Tämän vuoksi on tärkeää, että palvelujen saavutettavuuden lisäksi käyttäjät saavat riittävästi tarvitsemaansa neuvontaa ja tukea palvelujen käyttöön. Etäneuvonnan lisäksi osa käyttäjistä tarvitsee paikallista lähitukea. Sääntelyn ja toimintamallien täytyy mahdollistaa tehokas ja tarpeita vastaava käyttäjätuki.

4) Yhdenvertaisuuden edistäminen

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat keskeisiä periaatteita hallitusohjelman toimeenpanossa. Kansainvälisessä ihmisoikeuspolitiikassaan Suomi painottaa naisten ja tyttöjen sekä muiden syrjinnän kohteeksi laajimmin joutuvien väestöryhmien oikeuksia. Suomi on saanut eurooppalaisilta ja YK:n ihmisoikeusvalvontaelimiltä suosituksia yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi. Selonteossa on tarkoitus käsitellä niitä toimia, joilla hallitus tulee edistämään yhdenvertaisuuden toteutumista Suomessa sekä syrjimättömyyden vahvistamiseen tähtääviä toimia Suomen EU- ja ulkopolitiikassa.

9. Minkälaisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä/teemoja tulisi käsitellä tämän ilmiökokonaisuuden alla?

Vastaus:

Yhdenvertaisuuden toteutuminen digitaalisessa yhteiskunnassa varmistamalla se, että saavutettavuus toteutuu. Digitalisaatio ei saa syrjiä tai syrjäyttää.

Digipalveluilla ja sen saavutettavuusvaatimuksilla halutaan turvata erityisesti vammaisten henkilöiden ja iäkkäämpien henkilöiden mahdollisuus käyttää palveluja yhdenvertaisesti ja toimia itsenäisesti digitaalisessa yhteiskunnassa.

Vammaisten henkilöiden mahdollisuus työllistyä paranee, jos työpaikoilla käytettävät ohjelmat ovat saavutettavia.

10. Minkälaisia konkreettisia kehittämistoimia tämän ilmiökokonaisuuden tulisi mielestänne sisältää? Ehdotukset konkreettisista toiminnoista pyydetään esittämään perusteluineen.

Vastaus:

Hallinnossa työskentelevien koulutukseen saavutettavuudesta ja sen merkityksestä tulee panostaa ja ohjata siihen resursseja. Kaikki toimijat eivät vielä laajamittaisesti

ymmärrä, miksi saavutettavuuden huomioiminen on tärkeää ja että ihmisoikeudet eivät toteudu, jos digitaaliset palvelut eivät ole saavutettavia.

Tiedossamme ei ole, että Suomessa olisi tehty laajamittaista tutkimusta siitä, kuinka saavutettavuuden huomioiminen hyödyttää yhteiskuntaa pitkällä aikavälillä. Ehdotamme, että tällainen tutkimus toteutetaan.

Täytyy myös varmistaa se, että kansalaiset saavat tietoa oikeuksistaan digitaalisten palvelujen käyttäjinä. Tällaisen tiedon levittämiseen ja tietoisuuden lisäämiseen on varattava resursseja.

Muuta mahdollista huomioitavaa

[11. Millaisia vaikutuksia mielestänne koronaviruspandemialla ja siihen liittyvillä toimenpiteillä on perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen?](#)

Vastaus:

Koronaviruspandemian aikana korostuu se, että jokaisen on voitava käyttää digitaalisia palveluja ja saatava tietoa digitaalisista kanavista yhdenvertaisesti. Kaikilla ihmisillä on oikeus päästä osalliseksi tietoon. Tämä korostuu erityisesti kriisitilanteissa, jotka muodostavat uhan ihmisten terveydelle ja hyvinvoinnille.

Kun digipalvelu on toteutettu saavutettavasti, sen käyttäjät ovat yhdenvertaisessa asemassa keskenään. Koronapandemian aikana yleistyneiden etäkokouskäytäntöjen on kuultu myös helpottaneen joidenkin vammaisten henkilöiden osallistumista, kun kokouksiin osallistuminen ei ole edellyttänyt kotiympäristöstä poistumista.

[12. Muut huomionne selonteon valmisteluun liittyen](#)

Vastaus:

Digipalvelulaki tarkoittaa saavutettavuudella periaatteita ja tekniikoita, joita on noudatettava digitaalisten palvelujen suunnittelussa, kehittämisessä, ylläpidossa ja päivittämisessä, jotta ne olisivat paremmin käyttäjien, erityisesti vammaisten henkilöiden, saavutettavissa.

Yleisenä kommenttina Etelä-Suomen aluehallintoviraston saavutettavuuden valvonnan yksikössä toivoisimme, että sanaa saavutettavuus käytettäisiin johdonmukaisesti ja läpileikkaavasti valtionhallinnossa silloin kun puhutaan verkkomaailmaan esteettömyydestä.